

**В. С. Старінська**

аспірантка кафедри фінансів та кредиту,
Херсонський національний технічний університет, Україна
victoriastarinska@gmail.com

СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Анотація. З огляду на розширення соціальних функцій та підвищення вимог до фахівців туристичної сфери автором статті оцінено стан формування і використання людського ресурсу галузі в Україні, а також досліджено рівень конкурентоспроможності туризму з позицій його кадрового забезпечення. Особливу увагу приділено визначенню показників впливу туристичної галузі на економіку країни, які розраховуються за допомогою туристичного мультиплікатора. За результатами дослідження зроблено висновки, що сучасний стан туристичної галузі в Україні характеризується нерозвиненістю ринку праці, недостатньою кваліфікацією працівників, відсутністю інтегрованої освітньої бази для підготовки фахівців туристичної індустрії. Наголошено, що у країні спостерігається низький рівень реалізації комплексу соціальних цілей кадрового забезпечення. Виявлено недоліки механізму кадрового забезпечення та підвищення кваліфікаційного рівня зайнятих. Розроблено практичні рекомендації щодо здійснення якісних змін у структурі людського потенціалу туристичної галузі.

Ключові слова: туристична галузь, соціальний потенціал, людський фактор.

В. С. Старинская

аспірантка кафедри финансов и кредита, Херсонский национальный технический университет, Украина

СОСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ УКРАИНЫ В КОНТЕКСТЕ КАДРОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ

Аннотация. Ввиду расширения социальных функций и повышение требований к специалистам туристической сферы автором статьи оценено состояние формирования и использования человеческого ресурса отрасли в Украине, а также исследован уровень конкурентоспособности туризма с позиций его кадрового обеспечения. Особое внимание уделено определению показателей воздействия туристической отрасли на экономику страны, которые рассчитываются с помощью туристического мультипликатора. По результатам исследования сделаны выводы, что современное состояние туристической отрасли в Украине характеризуется неразвитостью рынка труда, недостаточной квалификацией работников, отсутствием интегрированной образовательной базы для подготовки специалистов туристической индустрии. Отмечено, что в стране наблюдается низкий уровень реализации комплекса социальных целей кадрового обеспечения. Выявлены недостатки механизма кадрового обеспечения и повышения квалификационного уровня занятых. Разработаны практические рекомендации по осуществлению качественных изменений в структуре человеческого потенциала туристической отрасли.

Ключевые слова: туристическая отрасль, социальный потенциал, человеческий фактор.

Victoriya Starinska

Post-Graduate Student, Kherson National Technical University, Ukraine

STATE AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF UKRAINE'S TOURISM INDUSTRY IN TERMS OF HUMAN FACTOR

Abstract. The expansion of social functions and increasing demands for skilled tourism industry has necessitated the study of the industry's human resource. The purpose of this paper is the analysis of tourism competitiveness in Ukraine, particularly in terms of staffing. Performance impact of tourism on the economics of the country which is determined by the tourist multiplier is given special attention. Employment, formation and usage of human potential of the tourism industry are evaluated. According to the study, concluded that in Ukraine there is no integrated educational base for tourism human resource. The current state of the tourism industry is characterized by a lack of skilled employees and weakness of labor market. The low degree of realization of the social goals in staffing is observed. Disadvantages of staffing mechanism and ways to increase the qualification level of employees are identified. Practical recommendations to ensure qualitative changes in the structure of the human factor of tourism industry are developed.

Key words: tourism industry; social potential; human factor.

JEL Classification: L83, O15, J24

Постановка проблеми. Ефективність управління туристичним підприємством залежить від ряду факторів. Тому правильно визначена мета, професійно складений тактичний план дій для її досягнення та злагоджена робота колективу є важливими умовами забезпечення розвитку не тільки окремого підприємства, а й туристичної галузі загалом. Однією з умов соціально-економічної стабілізації туристичної сфери є формування соціального потенціалу, а його ефективне використання стає основою конкурентоспроможності та адаптивності галузі до мінливих трансформаційних процесів. У зв'язку з цим першорядного значення для вітчизняних туристичних підприємств набуває аналіз стану сфери туризму і визначення місця людського фактору, який забезпечує її функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку туристичних підприємств, вирішення питань

щодо використання туристичного потенціалу та розв'язання завдань, які постають перед туристичною галуззю у сучасних умовах, останнім часом постійно обговорюються в наукових і спеціалізованих виданнях. Економічні засади дослідження ринку туристичних послуг закладено у працях вітчизняних та зарубіжних учених, як-от: Р. Баклі (*R. Buckley*) [1], Ю. Б. Забалдіна [2], Дж. І. Крауч (*G. I. Crouch*) [3], Т. І. Ткаченко [4], А. С. Фадєєва [5], С. Ю. Цьохла [6] та ін. Значна частина наукових розробок висвітлює вплив окремих складових на розвиток туризму. Здебільшого увага вчених зосереджена на аналізі регіональних особливостей розвитку галузі, її рекреаційних ресурсах. При цьому майже відсутні праці із комплексного аналізу людського чинника, а саме специфіка управління туристичною сферою з урахуванням соціального потенціалу.

Метою статті є моніторинг стану туристичної галузі та визначення її конкурентоспроможності в розрізі людсько-го фактору.

Основні результати дослідження. Сьогодні туристична індустрія завдяки своїй глобальній сутності стала важливим фактором росту і процвітання багатьох країн світу. Вона робить вагомий внесок у розвиток інфраструктури, створення підприємств та нових робочих місць. За даними Всесвітньої ради з туризму і подорожей (WTTC), на туризм припадає \$6 трлн. світової економіки, що складає 9% світового ВВП, надаючи близько 260 млн. робочих місць у всьому світі [7].

За даними Всесвітньої туристичної організації ООН (UNWTO), у 2011 р. найбільший обсяг надходжень від міжнародного туризму із результатом \$463 млрд. (45%) отримала Європа, за якою йдуть Азійсько-Тихоокеанський (\$289 млрд., або 28%) та Американський (\$199 млрд., або 19%) регіони. Близький Схід заробив \$46 млрд. (4%), Африка – \$33 млрд. (3%) [8].

Вплив туристичної галузі на економіку країни, а також на тенденції її розвитку оцінюється за допомогою туристичного мультиплікатора. Його розрахунок здійснюється шляхом визначення туристичного попиту на основі аналізу туристичних витрат. За методикою Всесвітньої туристичної організації туристичні витрати поділяються на три групи [9, с. 3]:

1. Прямі (первинні) – це витрати туристів на купівлю товарів та оплату послуг у закладах туристичної індустрії.

2. Непрямі – це витрати в подальших сферах здійснення операцій купівлі-продажу, що витікають із прямих витрат.

3. Похідні – це витрати споживачів, що здійснюються із додаткових особистих доходів і генеруються прямими витратами.

Методологія розрахунку туристичних потоків в Україні базується на тривимірній моделі, яка охоплює в'їзний, виїзний та внутрішній туризм. Витрати на виїзний туризм розраховуються окремо (їх віднесено до категорії «інші показники») і не можуть бути включені до структури показників, які характеризують вплив туристичної галузі на економіку країни (табл. 1).

Прямий внесок туризму у ВВП формується за рахунок в'їзного, внутрішнього туризму та державних витрат на послуги, які надаються на індивідуальній основі, за вирахуванням закупівель провайдерів туристичних послуг (імпорт). Головні труднощі розрахунку пов'язані з тим, що туристична індустрія являє собою сукупність різних галузей господарства (наприклад, діяльність готелів і ресторанів належить до сектору проживання та харчування, тоді як діяльність турагентів і туроператорів – до сфери адміністративних послуг), а відтак різномірних за своїм характером сфер діяльності. Тому аналізувати дані й робити висновки стосовно туристичної індустрії загалом доволі непросто.

Таким чином, вплив туризму на розвиток економіки країни та його прямий внесок у ВВП слід розглядати з урахуванням суміжних галузей. Прямий внесок туристичної індустрії у ВВП держави у 2006 році становив 27,6 млрд. грн. (у реальних цінах 2011 року), і цей показник мав тенденцію до зростання аж до 2008 року (28,7 млрд. грн. – у 2007 р.). У період 2008–2010 рр. прямий внесок туризму у ВВП країни скоротився до 23,8 млрд. грн. На наш погляд, це переважно пов'язано з дією негативних факторів у суміжних із туризмом га-

лузях, але насамперед – із світовою фінансовою кризою. Макроекономічні показники, розраховані у 2008 році (у частині оподаткування на 2009 рік), під час кризи не коригувалися, що призвело до додаткового навантаження на підприємства туристичної сфери.

Непрямий внесок туризму у ВВП розраховується як сума внутрішньодержавного ланцюга постачання компонентів туристичних послуг, інвестицій у туристичну галузь та державних витрат на послуги, які надаються на колективній основі, за вирахуванням непрямого імпорту. Оцінка витрат внутрішньодержавного ланцюга постачання здійснюється за допомогою підходу «вхід-вихід», що дозволяє відстежити витрати туристичної галузі, оскільки вони пронизують економіку країни від одного виробника до іншого, забезпечуючи додаткову вартість і зайнятість на кожному етапі.

Інвестиційна активність туристичної індустрії прямо пропорційна очікуванням інвесторів від капіталовкладень. Загальний обсяг інвестицій у туризм характеризується тенденцією зростання в період 2006–2008 рр. (від 6,1 до 9,9 млрд. грн.). У 2009 р. цей показник зменшився до 6,3 млрд. грн., а у 2011 р. – до 5,5 млрд. грн. Основною причиною згортання іноземних інвестицій у туристичну галузь в останні роки є політична нестабільність країни і, як наслідок, зменшення рейтингових оцінок інвестиційної привабливості.

Сума непрямого, прямого та похідного внеску формують загальний внесок туристичної індустрії у ВВП країни. У цілому прогнозується зростання загального внеску до 138,8 млрд. грн. у 2022 році, проте від 2007-го до 2010 р. включно спостерігається зниження цього показника від 109,6 млрд. грн. до 90,9 млрд. грн. відповідно.

Наступним фактором, який необхідно врахувати під час досліджень тенденцій розвитку туристичної сфери, є зайнятість. Ставлячи за мету побудову конкурентоспроможної туристичної галузі, головний пріоритет слід надати розвиткові соціального потенціалу, оскільки без інтелектуальної, творчої ініціативи працівників на всіх ланках діяльності, а також розвиненої системи інформаційних каналів і соціальних зв'язків неможливо забезпечити керіваність не тільки окремого підприємства, а й туристичної індустрії загалом.

Аналізуючи похідний та загальний внесок туристичної галузі в зайнятість, очевидно стає тенденція скорочення

Таблиця 1

Динаміка показників впливу туристичної галузі на економіку України, млрд. грн. (у реальних цінах 2011 р.)

п/п	Показник	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2022 (прогноз)
1.	В'їзний туризм	43,2	46,5	47,7	40,4	38,7	42,3	59,2
2.	Внутрішній туризм	39,2	39,5	38,5	34,4	35,1	36,8	64,3
3.	Внутрішнє споживання послуг у галузі (1 + 2 + державні витрати на послуги, які надаються на індивідуальній основі)	83,3	86,9	87,1	76,2	75,3	80,7	126,8
4.	Закупівлі провайдерів туристичних послуг, у т.ч. імпортованих товарів (ланцюг постачання)	-57,7	-58,2	-59,1	-51,1	-51,5	-56,1	-89,6
5.	Прямий внесок туризму у ВВП (3 + 4)	27,6	28,7	28,0	25,1	23,8	24,6	37,2
	Інші кінцеві впливи (непрямі та похідні)							
6.	Внутрішньодержавний ланцюг постачання компонентів туристичних послуг	45,0	46,7	45,5	40,8	38,7	40,0	60,5
7.	Інвестиції у туристичну галузь	6,1	8,2	9,9	6,3	6,3	5,5	5,8
8.	Державні витрати на послуги, які надаються на колективній основі	9,7	10,1	10,3	10,0	10,4	10,7	19,6
9.	Непрямий імпорт	-3,1	-3,8	-4,1	-3,2	-3,4	-4,2	-7,7
10.	Похідний внесок	18,8	19,7	19,0	17,6	16,1	15,5	23,5
11.	Загальний внесок туризму у ВВП (5+6+7+8+9+10)	104,0	109,6	108,7	96,6	90,9	92,1	138,8
	Вплив на зайнятість (тис. робочих місць)							
12.	Прямий внесок туризму у зайнятість	411,9	402,5	385,1	387,8	354,6	351,3	308,6
13.	Загальний внесок туризму у зайнятість	1582,6	1565,9	1521,7	1523,2	1380,5	1338,2	1156,4
	Інші показники							
14.	Виїзний туризм	29,9	30,9	29,0	31,0	29,8	33,1	57,2

Джерело: Складено за даними WTTC [10]

діграє соціальна складова. Низький рівень обслуговування і відсутність злагодженої системи реагування на зміну потреб сфери туризму зумовлені недостатньою кваліфікацією працівників та ігноруванням використання наявного соціального потенціалу, який є рушійною силою в забезпеченні переходу кількісних змін у якісні при продукуванні туристичних послуг.

Література

1. Buckley R. Social-benefit certification as a game / Ralf Buckley // *Tourism Management*. – 2013. – No 37. – P. 203–209.
2. Забалдіна Ю. Б. Економічна діагностика та прогнозування розвитку регіонального ринку туристичних послуг : дис. ...канд. екон. наук : 08.10.01 / Юлія Борисівна Забалдіна. – К., 2006. – 224 с.
3. Crouch G. I. Destination competitiveness: an analysis of determinant attributes / Geoffrey I. Crouch // *Journal of Travel Research*. – 2011. – No 50. – P. 27–45.
4. Ткаченко Т. І. Сталій розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу : монографія / Тетяна Іванівна Ткаченко. – 2-ге вид., випр. та доп. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. – 463 с.
5. Фадеева А. С. Концепція устойчивого развития туризма / А. С. Фадеева // *Культура народов Причерноморья*. – 2006. – № 89. – С. 48–51.
6. Цюхля С. Ю. Систематизація факторів розвитку туристичної індустрії / С. Ю. Цюхля // *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского*. – 2009. – Том 22 (61). – № 2. – С. 373–380.
7. *Travel & Tourism 2011. Annual Review* [Electronic recourse] // World Travel & Tourism Council (WTTC). – Accessed mode : <http://www.wtcc.org/research/annual-review/>
8. International tourism receipts surpass US\$ 1 trillion in 2011. Press Release [Electronic recourse] // World Tourism Organization (UNWTO). – Accessed mode : <http://media.unwto.org/en/press-release/2012-05-07/international-tourism-receipts-surpass-us-1-trillion-2011>
9. Tourism Multipliers Explained. Published in Conjunction with the World Tourism Organization, 1981. – 15 p. [Electronic recourse] // Horwath HTL (Hotel, Tourism and Leisure). – Accessed mode : <http://www.horwathhtl.co.za/includes/newsroom/Tourism%20Multipliers.pdf>
10. *Travel & Tourism. Economic Impact 2012. Ukraine* [Electronic recourse] // World Travel & Tourism Council (WTTC). – Accessed mode : <http://www.wtcc.org/research/economic-impact-research/country-reports/u/ukraine/>
11. Соловйов Д. І. Аналіз тенденцій розвитку туристичної сфери України та науково-методичні напрями вдосконалення її державного регулювання / Д. І. Соловйов // *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. – 2010. – № 1(9). – С. 70–73.
12. *The Travel & Tourism Competitiveness Report 2009* [Electronic recourse] // World Economic Forum (WEF). – Accessed mode : http://www3.weforum.org/docs/WEF_GCR_TravelTourism_Report_2009.pdf
13. *The Travel & Tourism Competitiveness Report 2011* [Electronic recourse] //

- World Economic Forum (WEF). – Accessed mode : http://www3.weforum.org/docs/WEF_TravelTourismCompetitiveness_Report_2011.pdf
14. *The Travel & Tourism Competitiveness Report 2013* [Electronic recourse] // World Economic Forum (WEF). – Accessed mode : http://www3.weforum.org/docs/WEF_TT_Competitiveness_Report_2013.pdf
15. Choi Y., Dickson D. R. A case study into the benefits of management training programs: impacts on hotel employee turnover and satisfaction level / Youngsoo Choi, Duncan R. Dickson // *Journal of Human Resources in Hospitality & Tourism*. – 2009. – No 9:1. – P. 103–116.

Стаття надійшла до редакції 23.04.2013

References

1. Buckley, R. (2013). Social-benefit certification as a game. *Tourism Management*, 37, 203-209.
2. Zabaldina J. B. (2006). *The economic diagnosis and prediction of regional tourism market* (Dis. to obtain scientific. degree of PhD). Kyiv, Ukraine (in Ukr.).
3. Crouch, G. I. (2011). Destination competitiveness: an analysis of determinant attributes. *Journal of Travel Research*, 50, 27-45.
4. Tkachenko, T. I. (2009). *Sustainable tourism development: theory, methodology, business realities*. Kyiv: Kyiv National University of Trade and Economics (in Ukr.).
5. Fadeeva, A. S. (2006). The concept of sustainable tourism development. *Culture of Black Sea Region*, 89, 48-51 (in Russ.).
6. Tsohla, S. Y. (2009). Systematization of the factors in the development of tourism industry. *Memoirs of Tauride National University named by V. I. Vernadskyi*, 2, 373-380 (in Ukr.).
7. WTTC (2011). *The Travel & Tourism 2011. Annual Review*. London: World Travel & Tourism Council.
8. UNWTO (2012). *International tourism receipts surpass US\$ 1 trillion in 2011. (Press Release)*. Madrid: World Tourism Organization.
9. UNWTO (1981). *Tourism Multipliers Explained*. Madrid: World Tourism Organization and Horwath and Horwath International.
10. WTTC (2012). *The Travel & Tourism. Economic Impact 2012*. Ukraine. London: World Travel & Tourism Council.
11. Soloviev, D. I. (2010). Analysis of trends in tourism Ukraine, scientific and methodological directions for improvement of state regulation. *Berdiansk University of Management and Business Journal*, 1(9), 70-73 (in Ukr.).
12. WEF (2009). *The Travel & Tourism Competitiveness Report 2009*. Geneva: World Economic Forum.
13. WEF (2011). *The Travel & Tourism Competitiveness Report 2011*. Geneva: World Economic Forum.
14. WEF (2013). *The Travel & Tourism Competitiveness Report 2013*. Geneva: World Economic Forum.
15. Choi, Y., & Dickson, D. R. (2009). A case study into the benefits of management training programs: impacts on hotel employee turnover and satisfaction level. *Journal of Human Resources in Hospitality & Tourism*, 9:1, 103-116.

Received 23.04.2013

This title is indexed
in SciVerse Scopus

Improving research results
through analytical power

Журнал «Економічний часопис-XXI» включено у SCOPUS!

Одна із найвпливовіших корпорацій світу Elsevier Corporation прийняла рішення про включення наукового журналу «Економічний часопис-XXI» у міжнародну наукометричну базу SciVerse Scopus (Нідерланди).

Це було засвідчено офіційним листом, який наведено нижче:

«Dear Antonina Matviychuk, The title mentioned above has been evaluated for inclusion in Scopus by the Content Selection & Advisory Board (CSAB). The review of this title is now complete and the CSAB has advised that the title will be accepted for inclusion in Scopus. This journal it has a good academic level and interesting themes

of articles. The title will be loaded in Scopus as soon the content has been processed for indexing. You can communicate that your journal is indexed in Scopus. You are also able to download banners for your homepage. Yours sincerely, Scopus Title Evaluation»

Отже, Scopus визнав, що журнал «Економічний часопис-XXI» має високий академічний рівень, актуальну тематику статей і відповідає основним вимогам Scopus, які є дуже високими.

До уваги авторів! У зв'язку з високими вимогами міжнародних наукометричних баз і великою чергою на публікацію статей у журналі «Економічний часопис-XXI» перевага надаватиметься статтям, що мають високий науковий рівень, підготовлені англійською мовою та цілковито відповідають усім вимогам, викладеним на сайті: <http://soskin.info/ea/>

З повагою

Антоніна Матвійчук,

канд. екон. наук, доцент,

головний редактор наукового журналу «Економічний часопис-XXI»

antonina_matviychuk@i.ua